

Hoofdstuk 1

VOORWAARDEN VOOR GOED TAALONDERWIJS

1 Goed taalonderwijs

Taalmethodes kunnen er verleidelijk mooi uitzien. Ze zijn vaak inhoudrijk, doordacht en kerndoel-proof. Ze zijn bij de tijd, veelzijdig en adaptief en uit elk taalleermiddelenpakket valt wel een graantje mee te pikken voor eigen gebruik. Maar integrale invoering in een onderwijspraktijk van ontdekkend, ervaringsgericht, realistisch, levend leren - dat zou iets zijn als een schriftelijke cursus tango-dansen.

Bij taal-zonder-methode spelen het klassenleven, de kinderen, de actualiteit en de intuïtie van juf of meester een bepalende rol. Taalonderwijs is dus spannend en niet altijd even voorspelbaar, maar in geen geval chaotisch of onsystematisch. Taal-zonder-methode moet goed taalonderwijs zijn en daar komt heel wat voor kijken: goede leraren, een taalcoördinator als het kan, rijke bronnen, een taalrijke omgeving, doelgericht werken..

2 Goede leraren

Goed taalonderwijs vergt allereerst competente opvoeders. Die houden van kinderen en hun beroep. Ze zijn leergierig, didactisch vaardig en kunnen handig organiseren. Ze zijn nieuwsgierig, hebben een antenne voor wat er leeft binnen de groep en een voor wat zich daarbuiten afspeelt, dichtbij en verder, direct of indirect van invloed op het leven van kinderen.

Meer in het bijzonder vraagt goed taalonderwijs om competente taalleraren. Die houden van taal en taalonderwijs. Ze spelen graag met taal. Ze kunnen heel goed luisteren, er valt hen van alles op in allerlei taalsituaties. Ze zijn kritisch op hun eigen taalgebruik, mijden stoplappen en (modieuze) clichés. Ze geven kinderen het goede taalvoorbeeld: persoonlijk getint, rijk geschakeerd. Ze houden van boeken en mooie verhalen, ze kunnen prachtig voorlezen en spannend vertellen. En ze weten heel wat van taal, taalsysteem, taalverschillen, taalregels. Ze zijn en blijven op de hoogte van actuele discussies over taalonderwijs.

Daarbij weten ze zich deel van een team dat samen een taalbeleidsplan uitvoert, vorm en inhoud geeft aan levend taalonderwijs, zonder methode. Poeh dat is met elkaar nogal wat. Te veel gevraagd? Vermoedelijk wel, zeker als we bedenken dat iedere onderwijzer ook nog een competente rekenmeester of competente wo-juf moet zijn, om nog maar niet te spreken van levensbeschouwelijke en kunstzinnige vorming.

En toch

3 Taalcoördinator

..... we mogen op zijn minst van onze teamleden vragen dat ze het beste uit zichzelf halen en geven, bereid om hun zwakke punten te erkennen en leergierig genoeg om er wat aan te doen, maar ook dat ze hun sterke punten nog sterker willen maken en gaan inzetten voor de rest van het team. En laat het sterkste teamlid op taalgebied fungeren als taalcoördinator, zoals de sterkste rekenaar als rekencoördinator, enzovoorts¹⁾.

Daar bedoelen we iemand mee die in ruime mate beschikt over de eerder besproken kwaliteiten en:

- op de hoogte blijft van recente ontwikkelingen;
- sturing kan geven aan de verdere ontwikkeling van het taalbeleidsplan;
- leerlijnen ontwikkelt en helpt ontwikkelen;
- de uitvoering daarvan coördineert;
- een gemeenschappelijk vertel- en voorleesbeleid opzet;
- de teambibliotheek beheert;
- verantwoordelijk is voor het scheppen van een taalrijke leeromgeving;
- het team voedt met ideeën, suggesties, materialen;
- collega's ondersteunt en inspringt waar dat nodig is.

Zo'n functionaris moet een stevige opleiding tot taalcoördinator volgen. Zo'n opleiding, specifiek bestemd voor taalcoördinatoren aan vernieuwingsscholen, kunnen Jenaplanvereniging en Freinetbeweging samen verzorgen.

4 Rijke bronnen

Wie zonder methodes werkt is, individueel en als team, meer dan anderen aangewezen op rijke bronnen, vakdidactisch maar zeker ook inhoudelijk. Dat vraagt om een goede teambibliotheek, maar een woordenboek bijvoorbeeld behoort ook in ieder klaslokaal aanwezig te zijn. Het is van groot belang dat kinderen vanaf de kleutertijd juffen en meesters meemaken die het woordenboek of de groene woordenlijst of andere bronnen raadpleegt.

Te denken valt aan vier categorieën:

1. *Naslagwerken over taal.* Naast gewone woordenboeken een spreekwoorden- en een etymologisch woordenboek bijvoorbeeld. Een boek over taalgeschiedenis. En zeker ook een stijlboek dat antwoord geeft op vragen als: wat is correct Nederlands? Wanneer gebruik je een puntkomma? Hoe schrijf je een circulaire? enzovoorts.
2. *Naslagwerken over kinderliteratuur.* Boeken met informatie over boeken, schrijvers en illustratoren, ook te gebruiken voor bovenbouwkinderen voor hun boekpresentatie. Boeken die helpen bij het samenstellen van een canon en het opzetten van een beleid voor kinderliteratuuronderwijs en een voorleesbeleid.
3. *Boeken met verhalen en gedichten* om voor te lezen, om op te zeggen en te spelen en als bron voor het vertellen: verzamelbundels met bakerrijmpjes, gedichten, sprookjes, mythen, sagen, kinderbijbels.
4. *Boeken over de taallesdidactiek.* Algemene, zoals *Taaldidactiek aan de basis*, en meer specifieke over bijvoorbeeld taaldrukken, schoolcorrespondentie, leeskring, kringgesprekken voeren, levend lezen, filosoferen met kinderen.

Zie verder bijlage 1.

5 Taalrijke leeromgeving

Er bestaan verschillende taalverwervingstheorieën, maar over een ding zijn de geleerden het wel eens: je leert niet praten op een onbewoond eiland, hoe groot je talenknobbel ook mag zijn, net zo min als je leert ook lezen en schrijven in een schriftloze cultuur. En dat kinderen uit een mondeling en schriftelijk taalarm milieu meer moeite met ons onderwijs hebben dan hun in dit opzicht rijker bedeelde klasgenootjes, weet iedereen uit ervaring.

We moeten niet de illusie wekken dat de school alle taalproblemen kan oplossen, maar we kunnen wel tot het uiterste gaan in ons taalaanbod, in het scheppen van een rijke, stimulerende taalomgeving. Die bestaat, globaal gesproken, uit drie componenten:

- a. *De taalgebruikers*: de leerlingen en hun leraar. De eersten kunnen we niet kiezen, die komen, elk met zijn eigen taalgebruik en taalbeheersing. Maar taalniveau en taalgedrag van de leraar is wel degelijk onze verantwoordelijkheid (zie hiervoor, paragraaf 2 en 3).
- b. *De taalmaterialen*: boeken, teksten, werkmiddelen (van speelpoppen tot spellinginstructiekaarten), werktuigen (van papier tot beamer, van potlood tot tekstverwerker, van krijt tot drukpers) en dat alles in een aangenaam ogende, uitnodigend en overzichtelijk ingerichte ruimte.
- c. *De taaldidactiek*: de wijze waarop we ons taalonderwijs inrichten en de rol die taalgebruikers en taalmaterialen daarbij spelen (zie de hoofdstukken 4, 5 en 6).

6 Doelgericht werken

Goed taalonderwijs is ook: doelgericht werken. Wat willen we bereiken met onze kinderen? Of, van buitenaf: wat willen jullie nu eigenlijk en hoe controleer je dat? Voor methodevolgers een simpele vraag: staat in de handleiding. Zo gemakkelijk komen wij er niet af.

We kunnen er niet onderuit, ouders en inspectie vragen om uitleg. Die willen weten wat we doen, hoe we het doen en waarom we het doen zoals we het doen. Het biedt ons ook de mogelijkheid kleur te bekennen, uitleggen hoe we inhouden en technieken (werkwijzen) kiezen en waarom. Dat zijn we minstens aan onszelf verplicht als scholen met een zekere pretentie.

Noten

1) Grote schoolteams zouden ook met coördinatoren-koppels kunnen werken. Voordelen: gedeelde verantwoordelijkheid; stimulerend; biedt soelaas bij ziekte.